

Inváziós fafajaink magyarországi története II.

A kései meggy

Korda Márton – egyetemi tanársegéd, SOE EMK NTVI

Az özönnövények által okozott természetvédelmi, gazdasági és humán-egészségügyi problémák jól ismertek, azokat a szakembereknek ma már nem kell bemutatni. Az elterjedtebb inváziós növényfajok sikerének biológiai háttere egyre jobban feltárt, az ellenük való védekezés módszertana egyre több faj esetében kidolgozott, sőt egyre több jogszabály igyekszik nemzeti és uniós szinten is a probléma egyes szegmenseit kezelni. A felismerés ellenére a Magyarországon is gondot okozó özönnövények hazai története jellemzően alulkutatott. A közelmúltban lezajlott kutatás fontosabb, illetve érdekesebb eredményeinek rövid összefoglalását kívánom az *Erdészeti Lapok* olvasói elé tájni cikksorozatunk keretében. A jobb olvashatóság érdekében az irodalmi hivatkozások szerepeltetésétől e helyütt eltekintek, de minden alább szerepeltetett állítás irodalmi forrása a *Tilia* folyóirat XIX. számában tételesen megtalálható.

Kezdetek

Az Észak-Amerikából az 1620-as években Európába hozott kései meggy első hazai adata 1808-ból, a keszthelyi Georgikon kertjéből származik. A keszthelyi ültetés azonban minden bizonnyal kuriózumnak számított, nem volt közismert példa. Erre utal, hogy a faj első – nyomtatásban megjelent – említése csak 73 évvel később látott napvilágot az *Erdészeti Lapokban*, és ekkor is csak mint honosításra érdemes fafajt tárgyalták, hazai tapasztalatok nélkül. A századfordulóig erdészeti témában csak külföldi vonatkozásokat olvashatunk.

Ugyanekkor a kertészek a gyakorlatban is megkezdtek a kísérleteket a fajjal, az erre vonatkozó első adatok 1886-ból származnak Hunyad megyéből. A századfordulóig megjelenő néhány említés arra enged következtetni, hogy a kertészek, ha nem is gyakran, de ültették.

Erdészeti célú honosításának első lépései

A kései meggy erdészeti céllal végzett első telepítésére a gödöllői homokon 1902-ben létrehozott fenyőkísérleti telepen került sor. A faj történetében a gödöllői kísérlet mindig is központi szerepet játszott. A későbbi elterjesztését gyakran az itt szerzett pozitív tapasztalatokkal indokolták, és az itt begyűjtött szaporítóanyaggal végezték. Gödöllő mellett ekkortájt ültették még a Kalocsai Érseki uradalom erdeiben és Deliblaton is, de mindkét esetben kifejezetten kísérleti céllal. Ugyanekkor a kertészek egyre gyakrabban alkalmazták mint díszfát.

A pozitív gödöllői tapasztalatok és az első elvadulások

A gödöllői ültetést követően meglepően korán, már 1908-tól publikálni kezdték a tapasztalatokat. Felkarolása szempontjából a legfontosabb, hogy „sivár homokon” is sikerrel ültethető, de lényeges az is, hogy a fenyőfajok védőállományaként jól alkalmazható.

Megfigyelték a vadkár hiányát is, melyet a faj mérgező mivoltával magyaráztak. Továbbá beszámolnak jelentős mennyiségű spontán kelt újulatról is. A pozitív tapasztalatok arra sarkallták a gödöllői erdészeket, hogy a faj nagyobb arányú felkarolását és a kísérletek kiterjesztését célozzák meg, vagy ahogy *Kallina Károly* fogalmaz: „Ezen szempontból indult ki a gödöllői m. kir. erdőhivatal is, midőn el nem mulasztotta, hogy a mult évben beállott meggytermést összegyűjtve, azt az alárendelt erdőgondnokságoknak a kísérletek folytatására szétküldje.”

Invázióbiológiai szempontból a fenti megfigyelések legfontosabb üzenete, hogy a kései meggy már 5–7 éves korában jelentős mennyiségű újulatot produkál. Az, hogy az erdészeti hasznosítás terén mindig is nagy kihívást jelentő „silány” homokon a faj nemcsak megmarad, hanem szépen fejlődik és természetesen újul is, tökéletes garancia volt arra, hogy homokvidékeink fásításában jelentős szerephez jusson.

A két világháború között kezdetét veszi erdészeti felkarolása

Az első világháború után elsőként *Roth Gyula* kezdett ismét foglalkozni a fajjal. 1920-ban, az Országos Erdészeti

Nagy számban megjelenő terméseit a madarak hatékonyan terjesztik.

Egyesületben tartott előadásában így fogalmazott: „Felemlítem a *Prunus rotinát*, amely nagyobb mérvű telepítésre is ajánlható”.

Ezzel egybecseng *Kaán Károly* helyettes államtitkár rendelete is, mely felszólítja az erdészeti csemetekertek kezelőit többek között a kései meggy szaporítására is. A rendelet megjelenése tehát mérföldkő a faj erdészeti felkarolása kapcsán, hiszen innentől kezdve szerepe a lokális telepítési kísérletek szintjéről, állami elvárásokon alapulva, országos szintre emelkedett. Ennek megfelelően az 1920-as évek első felében az állami csemetekertek el is kezdték nagyobb tételben szaporítani.

Magyar Pál az ekkortájt meginduló szikfásítási kísérleteibe is bevonta, de gyorsan megbizonyosodott, hogy erre a termőhelyre nem való.

A fentiek ismeretében nem meglepő, hogy az 1930-as évektől egyre határozottabban kezd körvonalazódni a kései meggy erdészeti szerepe, vagyis

a homokterületek erdősítéseinek védő-állományaként, illetve második lombkoronaszintként való alkalmazása.

Egyre gyakrabban olvashatunk beszámolókat a tényleges alkalmazásáról, melyekben gyakran tesznek említést spontán terjedéséről is. Így arról olvashatunk, hogy „*Ahol egyszer megtelepítettük, ott újabb ültetésről nem kell gondoskodni, mert a madarak mindenféle elhurcolják a magját*” vagy arról, hogy „*mindenféle magától felverődik*”, illetve arról, hogy „*természetes úton bőven szaporodik*” stb.

A faj később kibontakozó inváziójával leginkább érintett területek közül a Duna–Tisza közén és a Nyírségben egyaránt az 1930-as években kezdték meg alkalmazását.

Ebben az időszakban a kertészeti irodalomban csak elvétve említik a fajt, de az mindenestre kiderül, hogy utcafasításokban alkalmazták. A második világháború után alkalmazása tovább fokozódik, megjelenik az erdőn kívüli fásításokban is.

Az erdőgazdálkodás mikéntjét hosszú ideig meghatározó utasításokban túl nagy hangsúlyt nem kap a faj, de mindenestre feltűnő, hogy amíg 1949-ben még csak a homoki termőhelyeken kísérletre érdemes fajként jelenik meg, addig az 1951-es utasításban már a homoki erdők második szintjének kialakítására mint alkalmazandó eljárást ajánlják.

Az erdőn kívüli fásításokban először az 1950-es évek elején kapott szerepet a sopronhorpácsi erdősávrendszerben, ahol a második lombkoronaszintben és a cserjeszintben is alkalmazták.

Nagyobb arányú ültetése az 1950-es évek első felében kezdődött meg, amit

számos cikk bizonyít. Így Magyar Pál a nyírségi kocsányos és vörös tölgyesek, illetve fenyvesek alsó koronaszintjének kialakítására javasolja, *Babos Imre*, illetve *Roller Kálmán* hasonló céllal a Duna–Tisza közti homokra ajánlja, míg *Lesznyák József* a debreceni erdőspuszta átalakítása kapcsán a létrehozandó akácokban szán neki szerepet.

Az 1950-es évek közepétől megkezdődik a dunántúli alkalmazása is, igaz ekkor még csak kis mértékben, akácok második szintjeként.

Az évtized második felében homokon már egyenesen „*nélkülözhetetlenek*” tartják, és úgy ítélik meg, hogy „*Semmi kétség nem fér[...] a kései meggy üzemi méretű telepítésének sikeréhez*”.

Homoki alkalmazását egyre több kritika éri, de más termőhelyekre még javasolják

Érdekesség, hogy a kései meggy meglehetősen hosszú nyúlt felkarolási szakaszát követően, amikor alkalmazása kezd napi gyakorlattá válni, megjelennek az első olyan írások, melyek a vele kapcsolatos problémákról is beszámolnak.

Például *Vlaszaty Ödön* és *Járó Zoltán* 1960-ban a gödöllői tapasztalataik alapján kijelentik, hogy gyengébb talajokon fejlődése nem kielégítő, sőt a 30–40 éves példányok a jobb termőhelyeken is pusztulni kezdenek.

Magyar Pál *Alföldfásítás* címmel ugyanekkor megjelent kétkötetes könyvében ugyancsak a gödöllői tapasztalatokra hivatkozva azt is kifejti, hogy „*a jobb helyeken a második és harmadik szintben túl sűrű bozótot képezhet, ami már kellemetlenné, terhessé válhat*”.

Így az ő írása az első, mely a kései meggy tömegszaporodását negatívumként említi. Kijelenti azt is, hogy „*Annál viszont igényesebbnek tűnik, hogy száraz, rossz homokon akár mint védőállomány, akár pedig mint cserjeszint szerepeljen. Áll ez különösen a száraz meszes homokra.*” Könyvében nem is fogalmaz meg javaslatot a faj homoki alkalmazásával kapcsolatban, tehát az alföldfásításban nem szán neki szerepet. Felhasználását azonban nem veti el teljesen, alkalmazásának lehetőségét a következők szerint látja: „*Bevezetése a közép-európai bükkös-tölgyes övbe, termőhelyi igényeinek szem előtt tartása mellett, bizonyos mértékben mint az bükk helyettesítője, mint az erdefenyves vagy a tölgyes alsó szintje, vagy mint elegyfa a különböző telepítések és természetes újulatok hézagaiban, vagy erdőszegélyek és tűzvédő sávok létesítéséhez az erdők választékának és értékének emelését, gazdagabbá tételét jelentené.*” Magyar Pál ez utóbbi ajánlása sosem vált gyakorlattá.

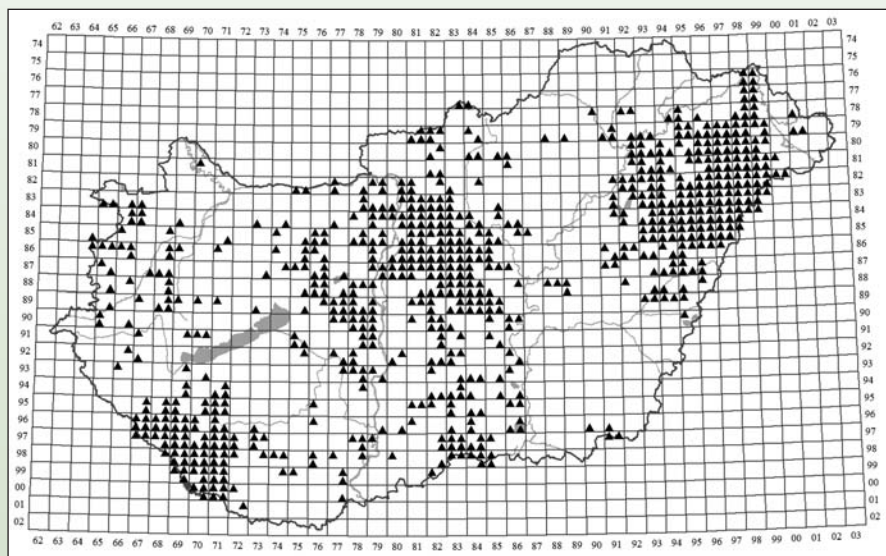
A faj inváziója által leginkább sújtott három terület közül Belső-Somogyban és a Dunántúl nyugati részén az 1960-as évek elején kezdték meg alkalmazását. Erről a hatkötetes „*Danszky-féle zöld könyvek*” Nyugat-Dunántúl Erdőgazdasági Tájcsoportot tárgyaló kötetéből értesülünk, mely szerint „*Csemetetermelését 1961-ben kezdtük meg, a további csemetenevelés lehetősége biztosítva van.*”

Alkalmazását az érintett tájakon is elsősorban az akácokba javasolja. *Danszky* műve kapcsán feltétlenül említést érdemel, hogy meglepően alárendelten tárgyalja a Duna–Tisza közén, és említés szintjén sem jelenik meg a Tiszántúlon.

A száraz homoki termőhelyeken tehát körvonalazódik a bukása, de a szakma továbbra is keresi az alkalmazási lehetőségeket. Erre példa *Majer Antal* 1968-ban kezdett fafaj-összehasonlító kísérlete a nagylózi Haraszt-erdőben (kavicson), ahová a kései meggyet is ültették soros elegyítéssel. Tíz évvel később publikálta az első eredményeket, melyek meglehetősen hasonlítanak a Gödöllőn tapasztaltakhoz: „*dacára annak, hogy háromszor visszavágtuk mégis – olyan erőszakos növekedésű, hogy visszavetette a fajok növekedését.*”

Összességében kijelenthető, hogy a klasszikus erdőművelési feladatok kapcsán feltűnően csökkent a jelentősége.

Az erdőn kívüli fásításokban azonban gyakran jut szerephez. Az 1960-as

A kései meggy aktuális előfordulása hazánkban (Forrás: Magyarország Flóratérképészeti Adatbázisa, SOE Növénytani és Természetvédelmi Intézet, Sopron)

Akácok kései meggy második szinttel a nagylózi kísérleti területen

és 1970-es években egyre nagyobb hangsúlyt kapó zöldövezeti fásításokban dekorativitása miatt szívesen alkalmazták, de egyre gyakrabban említik a vadvédő sűrűk fontos elegyeként is. Vizsgálták meddőhányókon való alkalmazását is, de hamar kiderült, hogy erre a célra alkalmatlan.

Egyre gyakrabban vadul el, már természetvédelmi vonatkozásait is tárgyalják

Az 1980-as évek elejétől sorra jelennek meg az elvadulásáról tudósító cikkek, elsősorban a nagyobb arányú ültetésével érintett tájakról, és leginkább kultúrerdőkből (fenyvesekből, akácokból). Ennek mértékére jellemző, hogy Bartha Dénes 1990-ben már „teljesen meghonosodott” fajként említi.

1996-ban Gencsi Zoltán az *Erdészeti Lapok* hasábjain publikálta az első olyan cikket, mely a kései meggyet mint veszélyeztető tényezőt tárgyalja a homoki tölgyesek kapcsán. Ettől kezdve napjainkig rendszeresen említik károkozását az erdőssztyepp-erdők-ből, sőt a 2000-es évek közepére már az erdőssztyepp általános veszélyeztető tényezőjévé vált, de más élőhelyek kapcsán is említésre kerül.

Erdészeti jelentősége ekkorra már csaknem megszűnt, de esetenként publikálnak még az alkalmazása mellett érvelő cikkeket is.

Az ezredfordulón messze túlsúlyba kerülnek a természetvédelmi problémákat tárgyaló írások. Bartha Dénes 2000-ben publikálja a hazai flóra fekete listáját, melyben a kései meggyet az „agresszíven terjedő (invazív) fajok” között tárgyalja. Szmorad Ferenc ha-

sonló megállapítást tesz, és kijelenti, hogy „*Biológiai szempontból [...] erősen kifogásolható a [...] jelenléte, alkalmazása*” Ezzel Szmorad Ferenc írása mérföldkőnek tekinthető, hiszen ő az első, aki – 192 évvel a faj hazai megjelenését, illetve 98 évvel első nagyobb arányú ültetését követően – a kései meggy alkalmazását általánosságban elveti, és mindezt természetvédelmi szempontokkal magyarázza.

Kezdetét veszi a természetvédelmi célú irtása

2001-ben a faj története újabb mérföldkőhöz érkezik, ugyanis ekkor került sor először az első természetvédelmi célú irtására, konkrétan a barcsi borókásban. Ettől kezdve napjainkig egyre gyakrabban olvashatunk beszámolókat a faj irtásáról a természetvédelem és az erdőgazdálkodók részéről egyaránt.

Az erdészeti alkalmazás bukásának okait a faj szakértője, Jubász Magdolna 2004-ben az alábbiak szerint foglalta össze. „*A kedvező hatásokra vonatkozó reményeket azonban a gyakorlat általában nem igazolta, és a nem várt káros hatások messze felülmúlják a faj esetleges hasznát. ... A gyakorlati erdőgazdálkodás szempontjából a kései meggy egyértelműen gyomnövénynek minősül, amely nehezíti az erdőművelést. ... Összességében megállapítható, hogy a kései meggynek nincs olyan felhasználási területe, amely indokolná jelenlétét, minden alkalmazási területen kiváltható más, őshonos vagy ártalmatlan idegen fajjal.*”

A faj által okozott fokozódó károkozást számos cikk igazolja, melyekből az a tanulság is levonható, hogy a faj inváziójának jelentős kibontakozása

még kialakulóban van. Jubász Kocsis Melinda és Bagi István megfogalmazásában: „...különös aggodalomra ad okot – hogy a ma tipikus, még viszonylag háborítatlan, erdőssztyepp jellegű homoki tájban a *P. serotina* terjedésének semmilyen természeti akadálya (a propagulum-források távolságán kívül) nincs.” Ennek számszerűsítésére a MÉTA térképezés eredménye lehetőséget biztosít, mely szerint az erdőssztyepp-erdők 15%-át veszélyeztette 2008-ban.

Ugyancsak a fokozódó invázió kibontakozására utal Verő György, a nagykovácsi erdő kapcsán 2011-ben: „*Egyes helyeken a teljes cserjeszintet képes elfoglalni, viszont a legfelső koronaszintbe a célterületen nem hatol be. Ebből azonban nem következik, hogy nem is képes rá, elképzelhető, hogy csak nem telt el elég idő inváziója kezdete óta.*”

2007-től több jogszabály is korlátozza alkalmazását

A 2000-es évek végén a kései meggy történetében újabb kimagasló eseményekre került sor, nevezetesen több jogszabály is kihirdetésre került, melyek a faj inváziós státuszát rögzítik, s az ellene való küzdelmet elősegítik.

A sorban elsőként a 269/2007. (X. 18.) Kormányrendelet jelent meg, mely a Natura 2000 gyepterületeken írja elő a faj visszaszorításának szükségességét. Egy évvel később a 346/2008. (XII. 30.) Kormányrendelet a fás szárú növények védelméről című jogszabály jelent meg, mely kötelezi a faj előfordulásával érintett ingatlanhasználót, hogy az inváziós fás szárú növények továbbterjedését megakadályozza. A jogszabályt 2012-ben jelentősen szigorították, melynek értelmében már nem lehet alkalmazni, elpusztult egyedeit mással kell pótolni. (Sajátossága, hogy a jogszabály hatálya az erdőkre nem terjed ki.)

2009-ben inváziós mivolta már törvényi rangon is kimondásra került, amikor az erdőtörvény, illetve annak végrehajtási rendelete az intenzíven terjedő fajok közé sorolta.

Az akácokban is kárt okoz

Ahogy azt fentebb láthattuk, a klasszikus erdőművelési feladatok kapcsán sorra kudarcba fulladt a faj alkalmazása, de ez az akácok kapcsán még nem került kimondásra. Erre 2012-ig kellett várni, amikor is Nagy Antal az *Erdészeti Lapok*ban a témában publikált.

Megállapítja, hogy „*Hazánk homok alapú talajain a kései meggy gyakor-*

A kései meggy spontán betelepült egyedei sűrű cserjeszintet alkotnak egy vörös tölgyesben (Nagylós)

latilag mindenütt elterjedt és tovább terjed, minden szinten veszélyezteti egyéb faállomány létét, produktivitását.” A faállományok veszélyeztetését a kései meggy gyökérváladékainak allelopátiás hatásában látja, mely tapaszt

alatai szerint akár az akác pusztulását is okozhatja. A probléma megoldása kapcsán úgy ítéli meg: „Tudomásul kell venni, hogy akácot csak úgy lehet eredményesen nevelni, ha a kései meggyet az akácoból kiirtjuk. ... Ha akác-

rönköt is akarunk termelni és nem csak rüdfát, akkor ki kell irtani a kései meggyet.”

Nagy Antal cikke azért bír nagy jelentőséggel, mert az erdészeti szaksajtóban ez az első olyan írás, mely az általa okozott problémákat kifejezetten gazdasági oldalról elemzi. Ez a faj visszaszorításának szükségessége kapcsán minden bizonnyal kellően nyomós érvnek tekinthető a gazdálkodó szemszögéből is.

A fentiek egyértelműen mutatják, hogy az erdész és természetvédő szakmák a kései meggyel kapcsolatban, ha nem is azonos okok miatt, de határozottan közös álláspontra helyezkednek, mely röviden így foglalható össze: a kései meggyet vissza kell szorítani, terjedését meg kell gátolni.

Ennek természetvédelmi indokoltságát igazolja egy 2017-ben készült felmérés is, melynek tanulsága szerint hazánk védett, illetve Natura 2000 területein a legtöbb gondot okozó inváziós növényfajok között a kései meggy a 16. helyen szerepel.

Fotók: **Korda Márton**

Problémamegoldások az erdőgazdálkodás gyakorlatában

Erdőgazdálkodás határon innen és határon túl címmel rendezett konferenciát az MTA Pécsi Területi Bizottsága Agrártudományok Szakbizottságának Erdészeti és Vadgazdálkodási Munkabizottsága 2018. november 12-én, a Magyar Tudomány Ünnepe program-sorozathoz kapcsolódóan.

Az MTA pécsi székházában jelentős érdeklődés mellett zajló szakmai rendezvényen a munkabizottság elnöke, *Keszi László*, a Mecsekerdő Zrt. vezérigazgatója köszöntötte a résztvevőket. A konferenciát *dr. Lénárd László* akadémikus, az MTA Pécsi Területi Bizottságának elnöke nyitotta meg.

A prezentációkat „tömelletti”, terepen dolgozó erdőmérnökök tartották, ezzel is erősítve a munkabizottság egyik fő alapvetését, amely szerint a problémák megoldását nem elegendő a kutatóműhelyekben keresni.

A Magyar Tudomány Ünnepeének 2018-as mottója: „HATÁRTALAN TUDOMÁNY”, így az előadók között hazánk jelenlegi földrajzi határán túlról érkező szakemberek betekintést nyúj-

tottak az Erdély területén folyó erdőgazdálkodás természeti adottságai, valamint jogi keretei közé.

Kádár Tibor-Sándor a Zetelakai Erdészeti munkatársa *A németországi Forest Expert Program tapasztalatai a hazai és az erdélyi erdőgazdálkodás tükrében* címmel tartott előadást, amelyben kiemelte, hogy a német gyakorlat szerint az erdővel foglalkozó szakemberek magas társadalmi elismertséggel bírnak, munkájukat hatékonyan, a technika legújabb vívmányainak felhasználásával végzik.

A romániai erdőgazdálkodás aktuális kihívásai mellett Hargita megye érintetlen erdeinek helyzetét *dr. Melles Előd*, a Gyergyószentmiklósi Erdészeti munkatársa ismertette, kitérve a román jogi szabályozás összetettségére, a hosszú távra tekintő stratégiai tervek hiányára, valamint bemutatta az érintetlen erdőterületek osztályozását, nyilvántartási rendszerét és annak bővítését célzó terveket.

Dr. Molnár Dénes, a Mecsekerdő Zrt. erdőgondnoka *Újulatvizsgálatok a Szászvár 39F erdőrészletben* című pre-

zentációja során a felmérések eredményeit ismertette, kiemelve, hogy az aktuális adottságokat tekintve a finom belenyúlások (lékek) nem segítik elő az elegyes állományok létrehozását a bükk jelenléte, dominanciája mellett.

Az erdőfelújításokban előforduló pajorkárok megelőzésére szolgáló új technológia ígéretes kísérleti eredményeit és az alkalmazott szereket is bemutatta a Zalaerdő Zrt. nyugalmazott erdőmérnöke, *Bodor György*.

A Mecsekerdő Zrt. munkatársai közül *Németh László* erdőgondnok a Pécsvaradi Erdészeti területén jelen lévő inváziós fajokat és az ellenük alkalmazott irtási technológiákat, míg *Burián Endre* erdőgazdálkodási és természetvédelmi osztályvezető a drón használatának tapasztalatait, eredményeit mutatta be az erdőgazdálkodói gyakorlatban, kihangsúlyozva az eszköz további széles körű alkalmazási lehetőségeit.

Dr. Varga Tamás, a Mecsekerdő Zrt. üzemtervezési osztályának vezetője *Állománynevelés újragondolva – türingiai tapasztalatok alapján* című előadásában a növőter szabályozásán alapuló állománynevelések lehetséges ökonómiai, ökológiai hatásait ismertette, hangsúlyozva a német gyakorlat által elért eredmények hazai hasznosításának lehetőségét, szükségességét.

Forrás: *Mecsekerdő Zrt.*